

HET KAN ZÉKER VERKEREN (correctie op 'Het kan verkeren')

door
H.M. Kuypers

Eerder gepubliceerd in Ons Voorgeslacht, jrg. 54 (1999) een uitgave van de Zuidhollandse Vereniging voor Genealogie

In mijn artikel 'Het kan verkeren'¹ kwam ik met de hypothese, dat de ongehuwde moeder Marrigje Andriesdr. haar twee 'bastaardzonen' op onorthodoxe wijze vernoemd zou hebben naar hun veronderstelde biologische vaders. De oudste, Arien Theunisz., ged. 6-6-1650, zou vernoemd zijn naar Arien Theunisz. Romeijn, met onjuist patronym (i.p.v. Ariensz.), en de jongste, Thijs Jansz., ged. 15-3-1663, op analoge wijze naar Thijs Jansz. Vercayck.

Deze hypothese was gebaseerd op drie gegevens:

- a. de kinderen van Arien Theunisz. gaan zich Romeijn noemen en die van Thijs Jansz. heten Verka(yk),
- b. in de naaste omgeving van Marrigje Andriesdr. hielden zich twee personen op met de namen Arien Theunisz. Romeijn en Thijs Jansz. Vercayck,
- c. de (oud)oom en voogd van de kinderen van Marrigje Andriesdr. procedeert na haar overlijden tegen Arien Theunisz. Romeijn om betaling van een openstaande schuld.

Intussen ben ik er achter gekomen wie de werkelijke vaders van de twee halfbroers zijn. Er bleef geen spaan heel van bovenstaande hypothese. Dat deed me denken aan een mondelinge reactie die ik kreeg na publicatie van mijn artikel: 'U hebt uit niets iets weten te maken'. Uit alles bleek dat die reactie positief bedoeld was. Nu, wetende dat mijn hypothese op lucht gebouwd was, krijgt die opmerking een (onbedoeld) ironische betekenis.

De patronymen van beide broers, Theunisz. resp. Jansz., blijken juist en het is dus niet verbazingwekkend, dat de veronderstelde onorthodoxe vernoemingswijze in mijn hypothese mij onbekend was.

Arien Theunisz. Romeijn mag dan niet de vader van Marrigjes oudste zoon zijn, hij heeft wel een belangrijke rol in haar leven gespeeld. Hij was een volle neef van haar eerste minnaar en de stiefvader van de tweede. Bovendien heeft Marrigje bij hem ingewoond, vermoedelijk als dienstmaagd.

Dat ik nu de identiteit van de biologische vaders van beide broers heb kunnen vaststellen, mag overigens gerust een gelukkige bijzonderheid genoemd worden. Het zal beslist niet dikwijls voorkomen, dat men zekerheid krijgt over de vaders van twee buitenechtelijke halfbroers, geboren in het midden van de 17e eeuw. Het is mogelijk te danken aan de weerbaarheid en volharding van Marrigje Andriesdr., die niet schroomde om haar onschuld te willen bewijzen. Haar onschuld, waaraan vermoedelijk niet alleen destijds in Bergambacht, maar ook nu, door u en mij getwijfeld zal zijn c.q. worden. Zeker als ik u vertel dat Marrigje Andriesdr. op 18-8-1669 in Bergambacht een derde 'bastaard' liet dopen, ditmaal een meisje, Neeltje geheten (vermoedelijk vernoemd naar haar moeder Neeltje Fransdr.). Marrigje Andriesdr. en (waarschijnlijk ook) haar dochter zijn korte tijd later overleden, want op 4-1-1670 is er sprake van de nagelaten kinderen van Marrigje Andriesdr.²

Marrigje Andriesdr. heeft de vaders van haar beide zoons voor het gerecht gesleept en niet zonder succes.

De eerste, Teunis Willemsz. uit Lekkerkerk, zelfs tot voor het Hof van Holland, door welk hof hij, na een proces dat zeven jaren heeft geduurd, werd veroordeeld tot het betalen van een voor

die tijd niet kinderachtige schadevergoeding.³

De tekst is van dien aard dat ik u de belangrijkste passages niet wil onthouden.

‘In der saecke hangende voor den Hove van Hollant tusschen Maritgen Andries, Jongedochter, woonende in Berchambacht, ter eenre ende Teunis Willemsz., Jongman, woonende in Leckerkerck, ter andere sijde’, stelt MARRIGJE ANDRIESDR., dat ‘sij onder belofte van ten eeuwigen dage niet verlaten te sullen werden, geïmpregneert sijnde door den gedaechde in desen, op den 27sten april 1650 van een jonge soon was comen te verlossen, ende alhoewel mitsdien de gedaechde wel behoorde haer weder te eeren ende tot sijne huysvrouwe te trouwen, ten minsten haer te doteren ende van de alimentatie van het kint te ontlasten, mitsgaders de craemkosten te vergoeden, dat hij echter van het één en het ander tot noch toe was gebleven in gebreecke, jae ter contrarie de goede luyden, die hem het vsc. kint souden thuys gebracht hebben, soodanich hadde doen intimideren, dat sij daerinne niet en hebben derven voortgaen, maer weder met het kint hadden moeten keeren, mits welck sij genootsaect was haer te adresseren aen desen Ed. Hove. [Zij] concludeerde ten dage dienende tot kennen off ontkennen van de troubeloften ende vleeschelijcke conversatie, dat voorts de gedaechde soude werden gecondemneert haer in facie ecclesie [in de kerk] te trouwen tot sijn echte huysvrouwe. Ende in cas deselve conclusie haer niet en soude mogen volgen, dat in sulcken gevalle de gedaechde soude werden gecondemneert aen haer voor hare defloratie te betalen de somma van 1000 gld., mitsg. 60 gld. voor de craemkosten ende noch 3 gld. ter weeck voort opbrengen van ‘t kint tsedert dat zij daarvan was bevallen totter tijt dat den gedaechde tselve kint selfs naer hem sal hebben genomen’.

Teunis Willemsz. repliceert, dat MARRIGJE geen enkele reden had aan te nemen ‘dat hij de vader soude sijn van het kint, twelck zij waerlijck bij een ander geraept ende ter werelt gebracht hadde’ en wil dat de zaak terug gebracht wordt naar het gerecht van Lekkerkerk.

Het hof veroordeelt Teunis om aan MARRIGJE ‘over hare defloratie te betalen de somme van 120 gld. ende voor hare craemkosten de somme van 40 gld., mitsgaders noch sedert de geboorte van ‘t kint bij den gedaechde aen haer verweckt eene gulden 10 stuyvers ter weecke soo lange totdat het selver sijn cost sal connen winnen, ontseyt haer haren verderen eysch ende conclusie op ende jegens den gedaechde in desen gedaen ende genomen ende condemneert denselven gedaechde in de eene helft van de kosten ende compenseert de wederhelft omme redenen den hove daertoe moverende’.

Teunis Willemsz. (naar schatting geb. 1625) trouwde pas in 1675, nadat MARRIGJE ANDRIESDR. was overleden. Bij eerdere trouwplannen had hij het risico gelopen dat zij naar het gerecht was gelopen om zijn voorgenomen huwelijk te torpederen. Hij was, zoals gemeld, een neef van Arien Theunisz. Romeijn. Hun vaders, Willem Arien Jacobsz.z. en Theunis Arien Jacobsz.z., waren broers.

Van het proces tegen MARRIGJES tweede minnaar, Jan Thijsz. uit Bergambacht, zijn helaas slechts zijdelings berichten bewaard gebleven, omdat er juist in de jaren 1662-1664 een hiaat bestaat in de dingboeken van Bergambacht.

Jan Thijsz. was vermoedelijk jonger dan MARRIGJE ANDRIESDR., tenminste in 1656 was hij nog minderjarig.⁴ Hij was de stiefzoon van Arien Theunisz. Romeijn, zoon van Heijltje Jansdr. en haar eerste man Thijs Dircxz. In 1664⁵ wordt hij als metselaar vermeld, wanneer hij wordt aangeklaagd, omdat hij in de kermisdagen van 1663 in de herberg van Willem van Dam op het dorp van Bergambacht ‘groot geweld ende moetwil bedreven heeft. Ende om zijn boos gemoet ende moordadich hardt te toonen, eenige sackpistoolen bij hem gedragen ende de selvige alsdoen vuyt zijn sack getoogen heeft. Ende die gevelt ofte aengeleijt op een bekent persoon ende gepoogt die te lossen om denselven het leven te benemen.’ Hij wordt beboet met 80 car. gld. (merkwaardig milde straf voor een moordaanslag!). Later woont hij in Brandwijk, waar zijn ouders in 1670 een hofstede bezaten.⁶ Van hem werd geen huwelijk gevonden en hij is in elk

geval zonder wettige kinderen gestorven. In 1694 blijken zijn beide zusters zijn erfgenamen te zijn.⁷

Marrigje Andriesdr. heeft ten huize van Arien Theunisz. Romeijn gewoond, mogelijk als dienstmaagd, toen zij zwanger was van haar tweede zoon, Thijs Jansz. Dat valt op te maken uit twee getuigenverklaringen van 15-5-1663 op verzoek van Heijltje Jansdr., de moeder van Jan Thijsz.⁸ De laatste zat op dat moment gevangen, reden waarom zijn moeder alles in het werk stelde om de onschuld van haar enige zoon en jongste kind aan te tonen. Zij trommelde daartoe een aantal familieleden op: Pieter Theunisz. en Commertje Jansdr., een broer van haar tweede man en diens vrouw, Lambert Ariensz. [van der Veer], oud 37 jaar, en Pieter [Cornelisz.] Croon, oud 32 jaar, haar beide schoonzoons, getrouwd met haar dochters Neeltje, resp. Marrigje Thijsdr., en Abraham Jacobsz. [Kars], oud 37 jaar, wonend in de Achterbroek, een neef van haar eerste man, zoon van Jacob Ariensz. Kars en Neeltje Dirxdr. De laatste was een zuster van Thijs Dirxsz.

Zij verklaarden allen, ‘bij heure respectieve manne ende vrouwe waarheijt in plaetse van eede’, dat Marrigje Ariensdr. (bedoeld is Andriesdr. Deze verschrijving komt men meer tegen. Andries en Aris zijn synoniemen en het verschil tussen Aris en Arie is maar gering) hun bij hoog en laag had verzekerd, dat Jan Thijsz. niet met haar van doen had gehad: ‘dat in de maent van maert lestleden drie off vier dagen te voren eer dat Merrichgen Ariens, jonge dochter gewoont hebbende bij de voorn. Heijltgen Jans, vandaer is vertrocken, hij getuijge geweest is ten huijse van deselve Heijltgen Jans, stoppende off suiigende aldaer een pijp toeback, als wanneer de voorsc. Merrichgen Ariens jegens hem getuijge seijde, ‘laet ick eens stoppe jonge, ick weet niet waer noom Arien off Jan de toeback gelaeten hebben’, dat dienvolgens hij getuijge sijn doos met toeback aen deselve Merrichgen Ariens heeft gegeven, d’welcke daer uijt een pijp gestopt ende mede toeback gesogen heeft, seggende hij getuijge jegens de voorsc. Merrichgen Ariens, ‘Maeij jou buijck is soo dick, ick weet niet ofter niet in sitte proncken heeft, Jan is al een braeff knecht’, welcke Merrichgen Ariens antwoordende seijde, ‘hij heeft mijn soo nae niet geweest off de duijvel moet mijn haelen, hij heeft mijn niet vleiselijck bekennt, hij sou mijn togh niet willen trouwen, ick salder oock wel waght voor houden’.

Het is de vraag of deze verklaringen van naaste familieleden effect gesorteerd hebben. Jan Thijsz. had meer op zijn kerfstok, anders zat hij niet al gevangen.

Hoewel in vergelijking met de filiatie Teunis Willemsz - Arien Theunisz uit bovenstaande gegevens minder duidelijk blijkt dat Jan Thijsz. de vader is van Thijs Jansz., zijn diens doopdatum (15-3-1663) en het feit dat Marrigje hem vernoemt alsof Jan Thijsz. zijn vader is voldoende overtuigend, dat zij het in ieder geval zo zag.

Met deze publicatie is een genealogische dwaling rechtgezet en kunnen afstammelingen van beide broers hun kwartierstaat schonen.

Dit verhaal bevestigt de stelling, dat in de genealogie aktes het altijd winnen van hypotheses, hoe ingenieus dan ook geformuleerd.

Er is wel degelijk plaats voor ‘aktenfetisjisme’, dat Prof. Mr. M. Bos afwijst.⁹ Zijn hekelen van ‘Quod non est in actis non est in mundo’ (waar geen aktes van zijn, bestaat niet) stel ik tegenover de eerder genoemde reactie op mijn oorspronkelijke artikel: ‘U hebt uit niets iets weten te maken’. Hoewel hypotheses belangrijk en nuttig zijn in het proces van kennisvergarig en verbreding van het inzicht in het aanwezige feitenmateriaal, wil ik met dit artikel toch waarschuwen tegen het gevaar al te gemakkelijk hypotheses voor feiten te houden. Graag citeer ik dan ook Dr. Marten Jan Bok in zijn repliek op het al aangehaalde stuk van Prof. Bos: ‘Wie vergeet dat zijn historische reconstructie de status van hypothese heeft, stapelt al gauw hypothese op hypothese en begeeft zich op een hellend vlak. Iedere hypothese moet daarom aanleiding zijn voor een nieuw onderzoek naar nieuwe feiten.¹⁰’

Graag wil ik mevr. A. van Dijk-Bezemer en de heren Dr. M.J. Bok, Drs. B. van Dooren, J. de

Jager en T. Oskam dank zeggen voor hun bijdrage aan dit artikel.

NOTEN

1. Ons Voorgeslacht 1998 blz. 159-164.
2. SAK, ora Bergambacht Lage Vierschaar inv. nr. 10.
3. ARA, Hof van Holland inv. nr. 766, sententie 122 d.d. 5-10-1657.
4. SAK, ora Bergambacht Lage Vierschaar inv. nr. 16 d.d. 18-5-1656.
5. SAK, ora Bergambacht Hoge Vierschaar inv. nr. 1, d.d. 237-1664.
6. ARA, ora Brandwijk inv. nr. 18 d.d. 15-4-1670.
7. ARA, ora Brandwijk inv. nr. 21, d.d. 15-12-1694.
8. SAK, ona Schoonhoven inv. nr. 7192 d.d. 15-5-1663.
9. De Ned. Leeuw 115 (1998) kol. 374.
10. Ibidem, kol. 377.